

Література

Ахутина Т. В. Исследование речевого мышления в психолингвистике / Т. В. Ахутина, И. Н. Горелова, А. А. Залевская. – М. : Наука, 1985. – 240 с. Бархударов М. С. Язык и перевод / М. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь. Современная версия / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 672 с. Виноградов В. С. Восприятие текста и его воссоздание в процессе перевода художественной прозы : Научные доклады высшей школы / В. С. Виноградов. – Филологические науки. – 1974. – № 1. – С. 65-71. Гете И. Фауст [Электронный ресурс] / Иоганн Гете; перевод Б. Пастернака; вступительная статья и комментарии Н. Вильмонт. - М.: Государственное издательство художественной литературы, 1960. - Режим доступа : <http://www.lib.ru/POEZIO/GETE/faust.txt>. Гете Й.-В. Фауст. Частина перша [Электронный ресурс] / Йоганн-Вольфганг; переклад з німецької Миколи Лукаша. - Режим доступа : http://fmm51.org.ua/html_books/gete-faust_1_chastina.htm. Жинкин И. И. Речь как проводник информации / И. И. Жинкин. – Л. : Наука, 1982. – 152 с. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – Л. : Наука, 1972. – 213 с. Комиссаров В. Н. Слово о переводе (Очерк лингвистического учения о переводе) / В. Н. Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1973. – 215 с. Лилова А. Введение в общую теорию перевода / А. Лилова. – М. : Высшая школа, 1985. – 256 с. Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия. – М. : [б.и.], 1979. – 320 с. Матюшина И. Г. Возможен ли диахронический перевод древнеанглийских поэтических памятников? // Теория перевода и сопоставительный анализ языков / И. Г. Матюшина. – М. : Изд-во МГУ, 1985. – С. 101-111. Пономарева З. Ф. Использование синонимии языковых единиц при переводе // Художественный перевод в обучении иностранным языкам / З. Ф. Пономарева. – Чебоксары : [б.и.], 1985. – С. 71. Сорокин Ю. А. Проблема перевода с психолингвистической точки зрения / Тетради переводчика. – Вып. 21. / Ю. А. Сорокин. – М. : Высшая школа, 1984. – С. 45-51. Goethe J. W. Faust. Gesamtausgabe / J. W. Goethe; Leipzig : Insel-Verlag. – 1969. – 651 p.

УДК 316.77 : 008 : 81'272 : 366.632

ВОЛКОВА В. В., ВЯЗОВА Р. В.*(Запорізький національний університет)***МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ЯК ЛІНГВІСТИЧНИЙ І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН
В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ**

У статті розглядається поняття «мовна особистість» в міжкультурній комунікації, її здатність успішно здійснювати спілкування з представниками інших культур. Зроблено висновок, що за допомогою мовної особистості, як носія національної культури, регулюються соціальні відносини.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, мовна особистість, культура, спілкування, мовний простір.

Волкова В.В., Вязова Р.В. Языковая личность как лингвистический и социокультурный феномен в межкультурной коммуникации. В статье рассматривается понятие «языковая личность» в межкультурной коммуникации, ее способность успешно общаться с представителями других культур. Сделано вывод, что с помощью языковой личности, как носителя национальной культуры, регулируются социальные отношения.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, языковая личность, культура, общение, языковое пространство.

Volkova V. V., Vyazova R. V. Linguistic Personality as a Language and Sociocultural Phenomenon in Intercultural Communication. The article is concerned with consideration of the concept of linguistic personality in intercultural communication, personality's ability to successfully communicate with representatives of other cultures. It is concluded that linguistic personality as a culture bearer helps regulate social relations.

Key words: intercultural communication, linguistic personality, culture, communication, Sprachraum.

Радикальні зміни в житті сучасного суспільства, ступінь його розвитку, процеси глобалізації й інтеграції, постійне розширення сфер міжнародного, міжнаціонального спілкування засвідчують, що подальший розвиток людства можливий лише в умовах діалогу представників різних національно-культурних співтовариств, здатних зрозуміти і прийняти іншу культуру як рівноцінну рідній культурі.

Міжкультурна комунікація як особливий вид комунікації припускає спілкування між носіями різних мов і різних культур. Співставлення мов і культур виявляє не тільки загальне, універсальне, але й специфічне, національне, самобутнє, що зумовлене розбіжностями в історії розвитку народів. Міжкультурна комунікація має справу з розумінням та порозумінням, що означає: розуміти чуже і водночас бути зрозумілим. Тому, на перший план виходять питання культури як універсального контексту, що спричиняє розмаїтість людства, а також – комунікації як найголовнішого й одного із самих фундаментальних видів взаємодії між людьми.

Метою даної статті є вивчення мовної особистості як лінгвістичного і соціокультурного феномену в глобальних умовах міжкультурної комунікації. **Предметом** виступає міжкультурна комунікація, а **об'єктом** – мовна особистість в процесі міжкультурної комунікації. Реалізація даної мети потребує вирішення наступних **завдань**: розглянути поняття «мовної особистості» з точки зору лінгвістики; визначити структуру мовної особистості; дослідити місце та роль «мовної особистості», як носія національної культури в міжкультурній комунікації.

Різноманітна щодо індивідуальних особливостей людська мова у своєму внутрішньому механізмі зумовлена соціальними чинниками формування особистості, середовищем, в якому людина виховується, здобуває освіту, розвивається, набуває певних навичок, рис соціальної поведінки, характеру. У той же час необхідність лінгвістичних досліджень для взаєморозуміння народів, діалогу національних культур – факт загальноновизнаний. Мова має здатність впливати на формування і розвиток народної культури, яка, у свою чергу, персоналізується через особистість. Актуальною стає проблема взаємодії мов, культур і особистостей в умовах світової інтеграції, бо саме з культури починається духовне спілкування людей, розуміння і співпраця народів, а діалог культур актуалізується саме в спілкування особистостей. У той же час проблематика кореляції поняття «мовна особистість» у контексті міжкультурної комунікації наразі є малодослідженою і, на нашу думку, потребує детального висвітлення.

Міжкультурну комунікацію можна визначити як комплексно-мовний взаємозв'язок і взаємовідношення, в процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот, обмінюються досвідом, духовними цінностями, думками. Культура такого спілкування залежить від загального рівня мовців, від їх умінь дотримуватися загальнолюдських етичних норм. Тому, в останні роки значно зріс інтерес до проблеми вивчення мовної особистості як такої.

В якості пріоритетного об'єкту дослідження поняття «мовна особистість» можна зустріти в психології, філософії, культурології, мовознавстві, літературі та ряді інших наук. Завдяки дослідженням в галузі соціолінгвістики (О. Ахманова, Л. Нікольський, Ю. Дешерієв та ін.), лінгвокультурології (Є. Верещагін, Д. Гудков, П. Донець, В. Костомаров, І. Ольшанський, Ю. Степанов та ін.), етнолінгвістики (К. Батурина, А. Герд, В. Жайворонок, В. Кононенко та ін.), психолінгвістики (І. Зимня, Ю. Караулов, Г. Колшанський, В. Красних та ін.), теорії міжкультурної комунікації (А. Вежбицька, Г. Єлізарова, Ю. Серебрякова, С. Тер-Минасова та ін.) стало очевидним, що для повноцінного спілкування певною мовою необхідно знати не лише мовний матеріал, але й специфічні поняття, властиві певній етноспільноті, володіти позамовними знаннями, пов'язаними з культурою і звичаями цієї спільноти людей.

Пропоноване для введення в науковий обіг поняття «мовна особистість» передбачає розгляд її мовної складової як системно-культурного «ферменту» та механізму її розвитку, і як особистісно-формуючого ансамблю, того, як характер освоєння мовної культури впливає на особистісні та соціальні якості людини. Мовна особистість – це система, яка виникає в суспільстві і розвивається, ґрунтуючись на здатності вираження і закріплення соціальних відносин і взаємодій.

Ще у перші десятиліття ХІХ ст. В. Гумбольдт започаткував напрямок досліджень, який розробляв питання зв'язку мови з мисленням людини, її внутрішнім світом та культурними цінностями. В науці цей напрямок одержав назву антропоцентричного, що підкреслювало пріоритети психологічного й етносоціологічного елементів та концентрацію уваги на людській особистості як носії та творцеві мовної картини світу. І. Бодуен де Куртене в своїх наукових пошуках розглядав мовну особистість як осередок соціально-мовних форм і норм колективу, як фокус схрещення і поєднання різних соціально-мовних категорій, а також відображення норм мовної свідомості. Лінгвістика звернулася до людського чинника в мові,

до виявлення того, як суб'єкт мовлення використовує мову в залежності від його комунікативного потенціалу, від фону загальних знань про світ. Людині як суб'єкту, що усвідомлює й говорить певною мовою, приписують активну роль у формуванні мовних одиниць [Болдырев 2001, с. 123]. У контексті сучасних лінгвістичних досліджень антропоцентричність зосереджує увагу на особливості ролі людини, її свідомості, світобаченні в організації й використанні мови як засобу спілкування, зберігання, переробки й передачі знань. З позиції антропоцентричної парадигми людина пізнає світ шляхом усвідомлення себе, своєї теоретичної й предметної діяльності у ньому, визначаючи ієрархію цінностей, що проявляється в мові [Милованова 2005, с. 119-124]. Відтак закономірним стало введення поняття «мовної особистості» з її поведінковими, мовленнєво-поведінковими, когнітивними й ціннісними характеристиками.

Так, Л. Вайсгербер стверджує про залежність всього життя людини від рідної мови, а також про взаємозв'язок рідної мови і духовного формування людини [Вайсбергер 1993, с. 102]. У цьому відношенні справедливим є висловлювання В. Воробйова: «Особистість – осередок взаємозв'язку культури та мови, діалектики їх розвитку. Тому про особистість можна говорити тільки як про мовну особистість, як про втілену в мові» [Воробьев 1998, с. 26].

Сама соціальна сутність мови полягає в тому, що вона існує, перш за все, в мовній свідомості – колективній та індивідуальній. Мова є невід'ємним компонентом свідомості, її інструментом і виступає як посередник між людиною і картиною світу, відображений ним у мовних формах. Мова конкретної людини не існує сама по собі. Вона формується мовою інших людей, які належать одному народу, мають загальну культуру і традиції. Крім цього, пов'язане з поняттям «мовна особистість» поняття «мовна свідомість» знайшло відображення в працях І. Бодуена де Куртене, Р. Якобсона та інших. Безпосереднім носієм мовної свідомості є мовна особистість, тобто людина, яка існує в мовному просторі – у спілкуванні, в стереотипах поведінки, зафіксованих в мові, в значеннях мовних одиниць та значеннях текстів. Сучасні уявлення про мову базуються на чотирьох фундаментальних її властивостях – історичному характерові розвитку, психічній природі, системно-структурних основах її будови, соціально зумовленому характерові виникнення і вживання.

Вивчення мовної особистості у лінгвістиці тісно пов'язане з ім'ям Ю. Караулова. Під мовною особистістю він розуміє «сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення нею мовних творів (текстів), які розрізняються ступенем структурно-мовної складності, глибиною і точністю відображення дійсності, визначеною мовною спрямованістю» [Караулов 1987, с. 3]. Людина входить в комунікацію як особистість з усіма властивими їй рисами. Структура мовної особистості, на думку вченого, уявно складається з трьох рівнів: 1) вербально-семантичного; 2) лінгво-когнітивного; 3) прагматичного. Вербально-семантичний рівень (іноді його називають лексикон) передбачає для мовця володіння лексико-граматичним фондом мови. На цьому рівні ми можемо констатувати нестандартність, неповторність вербальних асоціацій, які самі по собі ще не дають відомостей про мовну особистість, про більш складні рівні її організації. При вивченні мовної особистості враховується інтелектуальний рівень її мови. Мовний інтелектуалізм індивідуума простежується вже на лінгво-когнітивному рівні вивчення мовної особистості. Одиницями цього рівня є поняття, ідеї, концепти, які формують у кожній мовній індивідуальності більш чи менш упорядковану «картину світу», що називається тезаурус і відображає ієрархію цінностей. Лінгво-когнітивний рівень структури мовної особистості та її аналізу передбачає розширення значення і перехід до знань, отже, охоплює інтелектуальну сферу особистості. Прагматичний рівень (прагматикон) аналізу мовної особистості включає виявлення і характеристику мотивів, цілей, інтересів, системи соціальних ролей, установок й інтенціональностей, які керують індивідуумом у процесі комунікації, його розвитком, поведінкою і в кінцевому результаті визначають ієрархію значень і цінностей у його мовній

моделі світу. Цей рівень забезпечує в аналізі мовної особистості закономірний і зумовлений перехід від оцінок її мовної діяльності до осмислення реальної діяльності у світі. Саме на основі тривірневої моделі мовної особистості, поєднуючи здібності людини й особливості породжуваних нею текстів, і визначається дефініція поняття «мовної особистості».

Мовну особистість характеризує також поняття «індивідуальний стиль спілкування». Саме особистість володіє мовленнєвою ситуацією, вона може піднятися над обставинами спілкування, спрямовувати в необхідному напрямку розвиток спілкування. Включена в спілкування, вона водночас творить його. А це означає, що в спілкуванні втілюються темпераменти, здатність до здійснення певних видів діяльності, зокрема комунікативної, домінуючі почуття і мотиви діяльності, індивідуальні психологічні особливості, тощо. Людина входить в комунікацію як особистість з усіма властивими їй рисами.

Мовна особистість трактується також як глибоко національний феномен. Національне пронизує всі рівні організації мовної особистості, на кожному з них набуваючи своєрідної форми втілення. Статичний та інваріантний характер національного в структурі мовної особистості відбивається у самій мові в динамічній, історичній її складовій. Як відомо з психології, головною ознакою особистості є наявність свідомості і самосвідомості. Тоді головна ознака мовної особистості – наявність мовної свідомості і мовної самосвідомості. Поняття мовної свідомості наближається до таких понять, як мовна картина світу, стратегія і тактика мовної поведінки. Говорячи про мовну свідомість особистості, ми повинні мати на увазі ті особливості мовної поведінки індивідуума, які визначаються комунікативною ситуацією, його мовним і культурним статусом, соціальною належністю, статтю, віком, психічним типом, світоглядом, особливостями біографії та іншими константними і змінними параметрами особистості. Мовна самосвідомість – це усвідомлення своєї чи чужої мовної поведінки, частина культурної самосвідомості.

Важливе значення для ефективної комунікації має культурне середовище, в якому сформувалися комуніканти. Адже, культура є вираженням людської здатності адаптуватися до навколишньої дійсності, в силу чого культура – феномен насамперед динамічний. В даному випадку доцільним, на нашу думку, є розглянути такі поняття, як «культурний концепт» і «культурний стандарт». У когнітивній лінгвістиці під концептом зазвичай розуміється оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці. У концепті представлені оціночні норми і стереотипи, моделі поведінки та узагальнені схеми ситуацій. Культурні концепти визначають мовну поведінку мовної особистості.

Своєрідність національно-культурних стандартів особливо гостро відчувається в міжкультурній комунікації, коли людина стикається з несподіваною для себе поведінкою співрозмовників. Щоб зрозуміти причину таких комунікативних ситуацій, щоб оволодіти чужим для себе культурним стандартом, необхідно знайти відповідь на питання: чому люди іншої культури дотримуються саме таких правил поведінки і поважають саме такі цінності. Оскільки співрозмовники далеко не завжди можуть і хочуть відмовитися від своїх культурних упереджень, пов'язаних зі своїми культурними стандартами, то виникає взаємне нерозуміння. Крім того, воно може виникнути і внаслідок недостатньої культурологічної підготовленості комунікантів, навіть при всьому їхньому бажанні йти назустріч один одному. Певним чином мовна особистість стикається з проблемами міжкультурного непорозуміння, зумовленими відмінностями в культуроспецифічних нормах комунікації. Для подолання міжкультурних непорозумінь, перш за все, треба звернути увагу на мовне виховання, яке відіграє велику роль у громадському самоутвердженні й самовизначенні кожного індивідуума. Завдяки знанню мови усвідомлюється зв'язок з традиціями свого народу, глибшає розуміння історії рідного краю, розкривається зміст духовної культури соціуму.

Природно, що виховання мовної особистості не може обійтися без опори на

національну мову, на мовні знаки національної культури. Тільки той, хто засвоює мовну культуру в усій її сукупності й багатогранності, здатен стати творцем мовних цінностей. Мовна особистість формується на основі рідної мови, а розвивається, розширює свої мовно-культурні обрії шляхом засвоєння інших мов. І саме ґрунтовна базова мовна освіта має забезпечити використання мови в міжкультурних контактах.

Виходячи з вище сказаного можна зробити **висновок** про те, що значущість мовної особистості в міжкультурному спілкуванні у всіх сферах практичної діяльності на сьогоднішній день стає дуже актуальною. Для ефективного міжкультурного діалогу мовна особистість, яка, в свою чергу, виступає носієм національної культури, повинна володіти базовими знаннями про культуру свого народу, мати уявлення про іншу культуру, та насамперед вміти встановлювати та підтримувати міжкультурні контакти з носіями іншої культури – тобто володіти комунікативною компетенцією.

Результати і перспективи подальшого дослідження. Розгляд мовної особистості взагалі, незалежно від національної специфіки її мови, неминуче залишається схематичним. Тому, в подальшому слід звернути увагу на необхідність вивчення мовної здатності людини у зв'язку з процесами соціалізації, з широким соціальним контекстом, у якому протікає мовна діяльність людей.

Література

Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика : Курс лекций по английской филологии / Болдырев Н.Н. – Тамбов : Изд-во Тамбовск. гос. ун-та, 2001. – 123 с. *Вайсгербер Й.Л.* Родной язык и формирование духа / Вайсгербер Й.Л. [перевод с нем]. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1993. – С. 102. *Воробьев В.В.* Языковая личность и национальная идея / В.В. Воробьев // Народное образование. – 1998. – № 5. – С. 26. *Караулов Ю.Н.* Русский язык и языковая личность / Караулов Ю.Н. – М. : Наука, 1987. – С. 3. *Милованова Л.А.* Языковая личность: лингводидактические характеристики / Л.А. Милованова // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – Волгоград, 2005. – №3. – С. 119-124. *Подольська С.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А.* Культурологія : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Подольська С.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. – К. : Мінохоронздрав України. Нац. фармацевтич. ун-т, 2003. – 287 с.

УДК 811.111:81'255.4

ГОЛОВКО О.М., СЕМЕРЕНКО С.В.
(Запорізький національний університет)

ОСОБЛИВОСТІ АДЕКВАТНОГО ВІДТВОРЕННЯ ВИГУКІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ МУЛЬТСЕРІАЛУ «ADVENTURE TIME»

Стаття зосереджує увагу на збереженні прагматики вигуків як носіїв емоційного навантаження при перекладі мультиплікаційних фільмів на прикладі серіалу «Adventure Time». Оскільки вони часто опускаються, змінюється саме емоційне забарвлення вихідного тексту та перекладу. Аналізуються причини втрат та способи їхнього унеможливлення шляхом використання відповідників або застосування компенсацій різного роду.

Ключові слова: вигук, прагматичний ефект, відповідник, аудіовізуальний текст.

Головко О.М., Семеренко С. В. Особенности адекватного воссоздания прагматики междометий при переводе мультсериала «Adventure Time». Статья сосредотачивает внимание на сохранении прагматики междометий как носителей эмоциональной нагрузки при переводе мультипликационных фильмов на примере сериала «Adventure Time». Поскольку они часто опускаются, изменяется эмоциональная окраска исходного текста и перевода. Анализируются причины потерь и способы, как их избежать, используя соответствующие единицы и компенсации разного рода.

Ключевые слова: междометие, прагматический эффект, соответствие, аудиовизуальный текст.

Golovko O., Semerenko S. Distinctive Features of Pragmatic Representation of Interjections Used in Translations of Animated Television Series “Adventure Time”. The given article focuses on preserving the pragmatic effects of interjections as the carriers of emotional coloring in cartoon series “Adventure Time” and their translation into Ukrainian and Russian. As they are often omitted in translation, the emotional nuances are changed in the translated text if compared with the original one. The study presents the analysis and approaches how to avoid losses in translation resorting to equivalent units and compensations of various kinds.

Key words: interjection, pragmatic effect, equivalent, audiovisual text.